

Чурапчыга күн тахсар!

12+

2020 сыл
Олунньу
11 күнэ
оптуорунньук
№ 10
(11666)

САҢА ОЛОХ

Чурапчы улуунун хаһыата • ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР • sanaoloh

Олунньу 11 > сэрэдэ олунньу 12 > кыһкыс олунньу 13 > бэтинис олунньу 14 > субута олунньу 15 > баскыһаанна олунньу 16 > бэнидэһинньик олунньу 17

— УЛУУСКА - БУ КҮННЭРГЭ —

**Уважаемый Иннокентий
Иннокентьевич,
преподаватели, сотрудники и
студенты института!**

Примите искренние поздравления со знаменательным событием – днем открытия общежития студентов Чурапчинского государственного института физической культуры и спорта! Открытие такого светлого, современного здания общежития, несомненно, является гордостью и одним из главных показателей социально – экономического развития нашего улуса.

Желаю коллективу института дальнейшего процветания, устойчивого развития, достижения поставленных целей и заслуженных наград.

Искренне радуюсь вместе с Вами и со словами благодарности обращаюсь ко всем, кто был причастен к воплощению этого проекта.

**Председатель
Улусного Совета депутатов
Афанасий ЗАХАРОВ.**

Владимир Солодов – Чурапчыга сырыытыттан

оскуолатыгар "Смарт-среда в условиях сельской местности" дизн бырайыагын кытта билистэ.

Саҕыы Прокопий Сокольников аатынан улуустаабы киин баһыһаны кэрийэн көрдө уонна салаптаны, үлэһиттэри кытта көрүстэ. Баһыһа уонна улуус дьаһалтата улууспут саамай сытыы боппуруонун – таас баһыһабыт иккис уочаратын туруоруста. Владимир Викторович бу сылга бырайыактаан, экспертизаны ааһан, эһиһлги сылга баһыһа тутуутун бырагыраамаба киллэрэргэ дизн эттэ.

Сэмэн Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатыгар сылдьан, эбии оҥоһуллубут кылаастары көрдө. "Беркут" байыаннай-патриотической кулуп итиллээччилэрэ Патриотизм сылыгар анаммыт көрдөрүүлэрин Владимир Солодов астына көрдө. Оскуола дириэктэрэ Надежда Уарова үөрэх хаачыстыбатын, ситиһиһлэрин билиһиннэрдэ, оҕо ахсаана элбэһинэн икки сменанан үөрэнэһлэрэ кыһалҕалаабын ыйда. Владимир Викторович сана оскуолалары тутуу уонна хаарбах туруктаах оскуолалары туоратыы сүрүн мизэстэбэ туралларын бэлиэтээн туран, иккис сменаны туоратыыны өрөспүүбүлүкэ таһымыгар эмиэ сүрүннүүр суолтаба ууруохпут диэтэ.

Киһэ өттүгэр "Чурапчы" ТХПК үлэтин-хамнаһын, бородууксуйатын уонна Чурапчытаабы физкултуура, успорт үнүстүүтүгэр сырытта.

Олунньу 10 күнүгэр Владимир Солодов сарсыардатын Чурапчытаабы гимназияттан саҕалаата. Кини гимназия 312 үөрэнэччитин, 46 учууталын кытта Арасыйыа гиммин толордо.

Саҕыы ЧГФКСИ устудьуоннарын сана уопсайыгар кириэрэ үөрүүлээх дьаһалларыгар кыттан, аалай кыһыл лизитэни быста. Сана уопсай 200 мизэстэлээх, 100 аһыыр мизэстэлээх. Үөрүүлээх чааска ректор Иннокентий Готовцев, бастагы ректор Михаил Гуляев, Ил Түмэн дьокутаата Павел Пинигин, улуус баһылыга Андрей Ноговицын эбэрдэ тылы эттилэр, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дарханыгар, Бырабыыталыстыба, Владимир Солодовка махтаннылар. Уопсайы тулпут "Кин-95" ХЭТ дириэктэрэ Сос Варжапетян дьэ кулупун символун ректорга Иннокентий Готовцевка туттарда. Тутуу министристибэтин бочуотунай грамотатын рекреация кафедратын сэбиэдиссэйэ Петр Гуляев, махтап суругун АХЧ проректора Александр Агафонников Бырабыыталыстыба бэрэссэдээтэлин Владимир Солодов илииттэтэн туттулар.

Бу кэниттэн Владимир Солодов "Айылгы" Култуура киинигэр Бырабыыталыстыба отчуотун ытта. Ону хаһыат кэлэр нүмэригэр ааҕарыҥ.

**Елена МАКАРИНСКАЯ,
Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭИ.**

Ааптардар хаартыскаба түһэриилэрэ.

— БЭЛИЭ ТҮГЭН —

ЧУРАПЧЫ КҮННЭРЭ – АММА УЛУУНЬУГАР

Олунньу 6 күнүгэр Чурапчы улуунун баһылыга Андрей Ноговицын салайааччылаах 150 киһилээх улуус дэлэгэссийэтэ, ыаллыы сытар Амма улуунугар Чурапчы күннэрин тэрийдэ. Биһиргэ үлэлииргэ, бэйэ-бэйэни өйөһөргө сөбүлэн түһэрсэн кэллэ.

Улууспутугар быһыл Тыя хаһаайыстыбатын сыла биллэриллбитэ. Ол чэрчитинэн дэлэгэссийэ Абабатаабы уонна бастын ыанньыксыт А.Е. Сутакова аатынан Бөтүгнээсү сүөһүнү иитэр комплекстарга сырыттылар, үлэхамнас хайдах ытылларын, төһө сүөһүнү көрөн-истэн опороллорун биллестилэр. Ити кэннэ санга тутуллан үлэс киирбит Н.Е. Иванов аатынан Бөтүн орто оскуолатыгар итиэнэ И.Н. Емельянов аатынан аһы-үөлү онорон таһаарар комплекс үлэлэрин көрдө-иһиттэ. Амма нэһилиэгэр тийсэн баһылык Николай Архипов хас даһаны хайысханан үлэлиин опороор бизнес-инкубатор уонна стадион уорабайын

баазатыгар оҕону дьарыктыыр ыспартыбынай оскуола үлэһиттэрин кытары билиһиннэрдэ.

Ити бириэмэҕэ Ф.Ф. Потапов аатынан култура дьиэтигэр "Чурапчы" ТХПК бордунуускулатын Амма улуунун опохтоохторо хото атыластылар. Чурапчы улуунун үөрэх систиэмэтин үлэһиттэрэ, норуот маастардара кыттылаах быыстапканы дьон-сэргэ улаханньык сэргээн, сөбө-махтайа көрдө. Итини таһынан улууспут талба талааннахтара Ольга Седалищева, Изабелла Кузьмина, Наталья Иванова, Айаана Иванова о.д.а. ыһпыт маастар - кылаастарыгар сүүһүнэн киһи кэлэн дьарыктанна, билиилэрин-көрүүлэрин ханаттылар.

Амма улуунун дьаһалтатын мунньахтыыр саалатыгар ытыллыбыт төгүрүк остуолга Амма улуунун дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Софья Александрова, Амма улуунун Чакыр нэһилиэгин баһылыга Прокопий Прокопьев уонна Соловьев нэһилиэгин баһылыга Мария

Кронникова сүрүн иһитиннэриилэри онордулар. Улуус баһылыга Николай Архипов Чурапчы улуунун баһылыга Андрей Ноговицын этиитин толору өйүүрүн, урукку устуоруйаны умнубакка, Боотуруускай улууну ахтан-санаан, кэлэр 2023 сылга дьонно-сэргэсэ тийимтигэ ынан бэлиэтииргэ диэтэ. Баһылыктар хардары-таары табыгастаах үлэни-хамнаһы ытар туһунан сөбүлэни баттастылар.

Амма улуунугар Чурапчы күннэрин түмүктүүр чааска улуус баһылыга Николай Архипов: "Чурапчылар былааһы ыллылар! Быыстапкаларын көрөн улаханньык сөхтүбүт, үөрэх таһыма Чурапчыга хайдахтаах курдук үөһэ таһымна тахсыбытын илэ харахтыгынан көрдүбүт. Сангалыы технологиялары баһыла тулуттара сөхтөрдө. Ас-үөл дьаарбанката эмиз олус үрдүк таһымна ааста. Боотуруускай улуус устуоруйатын үйэтигэр, онно аналлаах дьаһаллары ытарга сөбүлэни түһэриститбит", - диир үрдүк сыанааттан тыл эттэ.

Чурапчы улуунун баһылыга Андрей Ноговицын: "Биһиги улуус Нерюнгри куораты кытары 40-тан тахса сыл, ыаллыы сытар Таатта улуунун кытары 2014 сылтан саҕалаан добордуу сыһыаны опохтоон, бэйэ-бэйэбитин өйөһөн, ыкса үлэни-хамнаһы тэрийибит. Оттон бүгүн өн буордаах Амма улуунугар кэлэн турарбытыттан үөрөбүт, астынабыт уонна кэлбит дэлэгэссийэни Амма улуунун дьонно-сэргэтэ истинник көрсүбүкүтүгэр диригиник махтанабын. Амма

улуунун кытары инникитин даһаны дириг ис хоһоонноох дьаһаллар ытыллыахтара", - диэтэ. Саягы улуус уус-уран самодеятельноһа кыттылаах эбэрдэ кэнсир уонна П.М. Решетников аатынан Чурапчытаабы

норуодунан тыйаатыр Чингиз Айтматов айымньытынан "Ийэ Сирэ" испэктээк (режиссер Иван Бушков) туруорулунна.

Онон кэлэр 2023 сылга Боотуруускай улууну төрүттэммитэ 385 сылын Амма, Таатта улуустарын кытары холбуу ытыллыа былаанна киирдэ.

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ.

— УСПУОРТ —

ИВАН ОКОНЕШНИКОВ: "Хапсабайга старт бэрилиннэ!"

Олунньу 7 күнүгэр Александр Федотов аатынан ыспартыбынай комплекс киэн уорабайыгар, нэһилиэгэр икки ардыларыгар ытыллар ыспартакыйаада чэрчитинэн, хапсабай күрэсэ буолла.

Күрэхтэһии үөрүүлээх чааһыгар улуус баһылыгын 1-кы солбуйааччы Алексей Ноговицын, Чурапчы нэһилиэгин баһылыга Владимир Сивцев, улуус оҕо ыспартыбынай оскуолатын дириэктэрэ Яков Оконешиков, улуус хапсабайга бэдэрээссийэтин

бэрэссэдээтэлэ, Холтобо нэһилиэгин баһылыга Борис Архипов, күрэхтэһии сүрүн судьуйата, РФ көнүл тустууга успуордун маастара Ануфрий Аржаков эбэрдэ тылын эттилэр.

Улуус дьаһалтатын успуорка отделын начаалынньыга Иван Оконешиков: "Кэлэр надиялэсэ о.э. олунньу 15-16 күннэригэр Холтобо нэһилиэгэр, Прокопий Брызгаев-Бөсө Тарабай бириһигэр өрөспүүбүлүкэ турнира ытыллыаары турар. Ааспыт сылга "Чакыр Таас" хапсабайа буолбута (иоки сыл буола-буола ытыллар). Итини таһынан бу сыл ахсынньы ыйыгар хапсабай бэдэрээссийэтин Кубогын иһин хапсыһыы биһиги улууспутугар ытыллыа. Ол Кубогы ылар иһин мантан салгыы биһиги бэлэмнэниэхтээхпит. Манна даһатан эттэххэ, өссө биһир сүрүн сыалбыт аны балтараа сыһынан буолуохтаах, 21-с төгүлүн ытыллар Баһылай Манчаары оонньуулаа буолаллар. Ол онно анаан бу бүгүгүнү күрэхтэһиигэ старт саҕаланна!" - диир иһитиннэрдэ.

Күрэхтэһиигэ Холтобо, Сылан, Соловьев, Чурапчы нэһилиэгэрэ ордук күүстээх састааптаах кэлэн кыттыһы ыллылар. Манна биридиилээн бэлиэтээтэххэ, түһүлгэни Айаал Павлов, Александр Андреев, Николай Аянитов Семен Аммосов о.д.а. ааттаах-суоллаах ыспарсымыаннар кииргэттилэр.

Маны таһынан нэһилиэк баһылыктара Ньургун Попов уонна Борис Архипов кытыннылар. Көрөөччү даһаны тобуоруна мустубута биһиги улууспутугар хапсабайы таптааччылар, успуорка сүгүрүйэччилэр баалларын туһулуур.

Уопсай хамаанданан түмүккэ 1 миэстэ – Чурапчы, 2 миэстэ – Холтобо, 3 миэстэ – Сылан, 4 миэстэ – Телей, 5 миэстэ – Мугудай нэһилиэгэрэ буоллулар.

Хапсабай бэдэрээссийэтэ 75 киһилээ диэри ыйааһыннаах бөбөстөргө мунутуур кыйаһылаабы быһаарар иһин хапсыһыыга уопсайа 12 бөбөс суруйтарбытыттан финалга СӨ успуордун маастардара Петр Жегусов уонна Айаал Павлов тахсан кииристилэр. Түмүккэ Саха сириг биллиилээх тустууга, үнүстүү старшай тириэньэрэ Айаал Романович утарылаһааччытын кыйаан, бэдэрээссийэ бэрэссэдээтэлиттэн 15 тыһ. солк. наһараадаланна. Петр Жегусов 5 тыһ. солк. тутта.

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ.

Болтоно - Сэмэн Новгородов төрөөбүт түөлбэтэ

1892 с. олунньу ый 13 күнэ — саха бастагы лингвист учуонайа Семен Андреевич Новгородов төрөөбүт күнэ. Кини Чурапчы улуусугар, Болтоно нэһилиэгэр 10 олохтоох ыалга 6-с оҕонон күн сиригэр кэрбүтэ.

С.А.Новгородов төрөөбүт күнүн — олунньу 13 күнүн Төрөөбүт тыл уонна сурук-бичик күнүнэн биллэрбитэ. Онтон ыла, бу күн өрөспүүбүлүкэбит үрдүнэн Ийэ тыл уонна сурук-бичик күнэ ыытыллар.

Саха литературэтигэр А.Е.Кулаковскай, А.И.Софронов, П.А.Ойуунускай, Н.Д.Неустроев ааттара үрдүк суолталаабын курдук, саха тыла наука буолан сайдарыгар Семен Андреевич Новгородов аата, кини өнөтө быһаччы суолталаах.

Семен Андреевич баара - суоҕа күн сиригэр 32 эрэ сыл опоруута. Ол эрэри очотообу саха бастагы үөрэхтээх эдэр ыччата төрөөбүт норуотугар үөрэх хайаан да наадалаабын өйдөөн, ону олоххо киллэриниэ ис сүрэхтэн дьулуһан, кылгас олохун онно анаабыта.

Бастагы учууталынан 1902 сыллаахха үөрэппит Андрей Винокуров буолар. Онтон 1903 с. Иван Трофимович Цыценко диэн судаарыскай кинигэтигэр үөрэнэр. Киниэхэ реальный училищега киирэрэ үчүгэй билиини ылар.

1905 с. атырдьах ыйын 12 күнүгэр Сэмэн куораттаагы реальный училище бастагы кылааһыгар үөрэнэ киирэр. Оччолорго училищени бүтэрбиттэр эрэ үрдүк үөрэххэ үөрэнэр кыахтаахтар этэ. Ити сылларга "Саха саната" диэн 1-кы саха сурунаала ахсар, Кулаковскай, Софронов айымньылары бэчээттэнэллэр. Новгородов эмиз таһаартарар. "Сайын", "Таатта ырыата", "Сут ырыата", "Хонон турарбыт ырыата" - диэн норуот айымньытын туһунан суруйбут ырыаларын бэчээттэтэр.

1912 с. училищени туйгуннук үөрэнэн бүтэрэр. Кылгастык Якутскай окуругар Еловскай дьаамна начальнай оскуолаа, онтон Бүлүүгэ 4 кылаастаах училищега учууталлыыр.

1913 с. атырдьах ыйыгар Петербург куоракка баран Илинни норуоттар тылларын үөрэтэр факультетке үөрэнэ киирэр.

Ити сыл "Бүтүн Арассыйатаагы норуот үөрэҕириитин" туһунан мунньах буолар. С.А.Новгородов Саха сиригэр аатыттан кыттар. "Сахалар тустарынан, кинилэр оскуолаларын уонна үөрэххэ бырааптарын чааһынан" диэн дакылаат онорор. Саха оскуолаларын, оҕолорун саха тылынан үөрэтэргэ, сахалыгы учебниктары бэчээттиргэ үбүнэн көмөлөһөргө тыл этэр. Мунньах 2 пууннаах резолюция ылынар:

1. Саха үөрэнээччилэрин төрөөбүт тылынан үөрэтии.
2. Инникитин научнай ньымалары уонна холобурдары туттар саха национальной оскуолатын тилибин үөскэтэргэ дьулуһуу.

1916 сыллаахха "Якутские вопросы" хаһыакка "Саха интеллигенциятын сүрүн ооруктара" ыстатыйата тахсар. Саха норуотун үөрэҕириитигэр саха интеллигенцията улахан оруоллаабын бэлиэтээн этэр. Ол сыл бириг улахан үлэтинэн Пекарскай тылдьытыгар рецензия бэчээттэтиитэ буолар.

Кини төрөөбүт тыла син атын омук тылларын курдук, үөрэҕэ да суох буоллар бүтүн норуот кэпсэтэр, туттар тыла буоларын дакаастыыр. Онон очотообу кэмнэ күүстээх санаалаах, онорор дьыалааҕа бигэ эрэллээх буолан төрүт тыл иһин охсуспут хорсун киһи буолар.

1916 сыллаахха Латын бэлиэтигэр опорууран саха алфавитын онорор.

1917 сыллаахха Ыраахтаагы быһааһа сууллубутун кэннэ Дьоккуускайга бассабыыктар Ем.Ярославскай, Г.И.Петровскай, Г.К.Орджоникидзе тэрийиһилэринэн уобалас собурууну үс уокуругун сахаларын уонна нуучча бааһынайдарын сийиһэ буолар. Ити сийиһэскэ Новгородов сана онорбут алфавитын туһунан дакылааты ааҕар. Ол алфавитынан сахалыгы букубаар таһаартарарга сийиһэ уураах ылынар. 1917 сыллаахха балаҕан ыйыгар "Сахалыгы сурук-бичик" 4 тый. ахсаанынан тахсыбыта. Үгүс үйэлэр тухары үөрэҕэ суох буолан хараҥага тэпсигилибит кыра норуоту төрөөбүт тылынан үөрэтэргэ аналлаах аан бастагы сурук- бичик этэ. Сана букубаарынан оҕону үөрэтии саҕаламмытынан барбыта.

1919 с. ыам ыйын 5 күнүгэр "Якутское земство" хаһыакка "Якутология" (Саха тыла урал-алтай норуоттарын тылларыгар сыһыанын туһунан) научнай ыстатыйата бэчээттэммитэ. Лингвист саха тыла хантан төрүттээбин, бэрт былыргыта тюрская уо. монгольскай тыллары кытта бириг ситимнээбин дакаастыыр. Саха омук төһө да суруга-бичигэ суоһун иһин бэйэтин тылын-өһүн үгүс үйэлэр усталарыгар байытан, сайыннаран испитин этэр. Онон кини төрөөбүт тыла бигэтин, тулуйумтуотун, сүтэн-өһөн бизрбэтин, саха төрөөбүт тылын научнайдык үөрэтэр, чинчийэр, инники өттүгэр атын омуктар тылларын кытта тэҥник тутан сайыннаран наадатын туһунан дьохуннаах научнай түмүктэри онорор. Эмиз ити сыл Дьоккуускайга национальной норуодунай дьэни тутарга үбүнэн, өйүнэн-санаанан көмөлөһөргө ыҥырыы сурук таһаарар, манан олохтоон нэһилиһиннээҕэ культураны, үөрэҕи тарҕатар тэрилтэни үөскэтиэн, баҕарбыта - ол санаата табыллыбатаҕа.

1919 с. кыһыныгар "Саха аймах" диэн култуурунай сырдатар уопастыба иһинэн сахалыгы ааҕарга, суруйарга үөрэтэр оскуола аһыллыбыта, онно кини сэбиэдиссэйдэбитэ, үөрэппитэ "Сахалыгы санарыах, ураанхайдыы онолуйуох" диэн илиинэн суруллар сурунаал таһаара сылдьыбытара. Сурунаал сорох матырыйаалларын кэнники тахсыбыт "Сурук-бичик" туһаммыта.

1920 с. сана букубаары таһаартарыы сорууга турар. С.А.Новгородов бэрэссэдээтэллээх хамыһыһыа үлэлиир. Хамыһыһыа үөрэх күбүөрүнэтээҕи салаатыгар киирэр саха күбүөрүнэтин научнай-чинчийэр подоотдел уонна "Саха-аймах" уопастыба истэринэн тэриллэбитэ. Учууталлартан, быраастартан, интеллигенцияттан бастагы букубаар туһунан рецензия хомуйбуттара. Хамыһыһыа өссө "Ааҕар кинигэ" рукопиһын бэлэмнээн киирэн барбыта. Учебниктары бэлэмнээһин туох-баар хара үлэтин Новгородов онорбута.

Бүлүүгэ "Саха аймах" уопастыба филиала кулун тутар 10 күнүгэр Новгородов транскрипциятынэн саха тылын үөрэтэр кылгас болдьохтоох кууруһу аһарга уураах таһаарбыта.

1920 с. партия губюротын уураабынан агитационнай-политическай куурус аһыллан үлэһэбитэ. Новгородов ити кууруска саха тылын суругун-бичигин туһунан лексийэтин аахпыта. Нэһилиһиннээ ортотугар устуоруйа болпурдугар эмиз лексийэ ааҕара.

1923 с. Сэмэн атын дьону кытта холбоһон онорбут букубаара дьэ бэчээттэнэн тахсыбыта. "Бастагы сурук-бичик" диэн ааттааҕа. Ити сыл эмиз "Ааҕар кинигэ" тахсыбыта. 5000 ахсаанынан тарҕаммыта. Сана "Сурук-бичик" бастагытааҕар научнай педагогическай таһымынан ойуутунан, кумааһытынан да туох да тэнэ суох, быдан ордух этэ.

Саха сиригэр култуурунай революция ыһыллыбытыгар Сэмэн Новгородов оруола улаханан Е.М.Ярославскай бэлиэтээн турар.

Бастаан революция будулбаныгар түбэһэн кэнники төрөөбүт норуотун үөрэхтиир, сайыннаран иһин үгүс үлэлэргэ туох баар күүһүн, биризмэтин ууран университетке көтүтэ-көтүтэ үөрэммитэ. Университетке тийэх экссэмэнин 1923 с. бэс ыйын 30 күнүгэр туттарбыта.

Ол бүтэрэн баран, кини Илинни тыынаах тыллары үөрэтэр Үнүстүүккэ киирэн монгол тылын дириҥник үөрэтэргэ быһаарынар. Уонна университет уопастыбаннай наукаларга факультетын иһинээҕи арҕаанны уонна илинни норуоттар литературэлэрин уонна тылларын устуоруйатын тэннээн үөрэтэр научнай-чинчийэр үнүстүүккэ научнай үлэһитинэн анаар.

Новгородов лингвист быһыытынан саха тыла тюрк уонна монгол тылларыгар сыһыанын, мизэстэтин быһаарарга өр кэмнэ үлэлиир. Кини монгол уонна саха тылларын тэннэбиллэрин 3000-тан тахса картонкага тийэн онорбутун, кэнники саха тылын грамматикатын онорорго туһаммытара.

Семен Андреевич Новгородов күөгэйэр күнүгэр, 1924 сыллаахха, олунньу 28 күнүгэр Ленинградка бүөрүнэн ыалдьан хомолтолоохтук олохтон туораабыта. Кини Нева өрүскэ турар Смоленскай кылабыһыаҕа көмүллэн сытар. Манна 1994 сыллаахха от ыйын 7 күнүгэр сана пааматынньыгы туруорбуттара.

С.А.Новгородов төрөөбүт-үөскээбит сирэ Болтоно-Чурапчы улуусун бириг саамай баай устуоруйалаах, кырдыаҕас нэһилиэктеритэн биридэстэрэ буолар. Манна Улуу Кудансаттан саҕалаан, саха норуотугар үгүс үгүнү онорбут чулуу дьон төрөөн-үөскээн ааспыт түөлбэлэринэн буолар. Нэһилиэкпит өн сирдээх-уоттаах баай хара тыалардаах буолан былыр-былыргыттан дьон-сэргэ сөбүлээн, сүөгү-ас ииттэн байылыаттык опоруут дойдута. Нэһилиэк бириг уратытынан аан дойдуга, Арассыйага, Саха Сиригэр тийэ биллибит учуонайдар, политическай дьийэтэллэр, суруйааччылар, артыыстар төрөөбүт

дойдулара. Биһиги, Болтоно нэһилиэгин олохтоохторо, үлэбит-хамнаспыт үтүө дьоммут ааттарын үйэтитиһэ анаар. Ол курдук, нэһилиэкпитигэр киири ааркабыт арыллыбыт кинигэтигэр Семен Ноһуруодап латынны алааһытынан бар дьонугар суруйбут кэс тыллара кэрэҕэ - сырдыкка кынаттыллар. Төрөөбүт алааһыгар Чуораайыттаҕа туруоруллубут өйдөбүннүк мэнэ таас ураты философията үгүс дьон сэһэриитин ылар.

Улууспугар бириг дойдутаахпыт, этнограф, кыраайы үөрэтээччи, фольклорист Андрей Андреевич Саввин аатынан мусойга биллиилээх бириг дойдутаахтарбытын үйэтитэн оноруллубут «Знаменитые уроженцы Болтононского наслега» диэн галерея кинилэр ааттарын үйэлэргэ ааттатыа. Ааспыт сайын ыһаахтыыр сирбигиһэр биллиилээх бириг дойдутаахтарбытыгар анаан Аар Бааҕы сиздээн-туомнаан туруордубут.

С.А.Новгородовы үйэтитэн, «Лингвиист» (киинэ ааттара А.Амбросьев-Сизн Мунду) уһулларыгар биһиги нэһилиэк дьонно, оҕолоро дьэ кэргэнин, оҕо сааһын көрдөрөр түгэһнэ уһуллубуттара - биһиги киэн туттуубут. Бу киинэ уһуллуутугар саха норуотун чулуу уолун Сэмэн Ноһуруодабы үйэтитиһэ С.К.Макаров аатынан гимназия «элэктиибэ, чуолгаан очотообу дириэктэр Ю.П. Посельскай, учууталлар Ф.Н. Болдовскай, С.Н. Гоголева күүскэ үлэһэспиттэрэ. Улуус дэлэгээссийэтин кытта С.А.Новгородов үбүлүөйдээх сылларыгар көмүллэн сытар кылабыһыаһыгар, Санкт Петербурга тийэн төрөөбүт алааһын буорун, арыылаах алааһыны ууран, санаабытыгар кинилиин бириг буолан алтыһан ааспыт курдуктук. Онон «Лингвиист» киинэ бастагы премьератын кэнниттэн: «После просмотра картины петербурженка Надежда Харлампьева, доцент СПбГУ, подчеркнула: «Петербург тот город, в котором российская интеллигенция берет своё начало. И Семен Андреевич вышел из Санкт-Петербургского тогда ещё Императорского университета. Его научные труды универсальны, имеют международное значение.» - диэбитэ чачы талааннаах киһи олорон ааспытын туоһута буолар...

Дьохун дьонунан баай, сиздэрэй, тапталлаах төрөөбүт дойдубут өн - быһан туонатыгар улаатан, уйаннара - хатаннара биллибит уопастыбаннай - политическай дьийэтэллэр, талы - талба талааннаах, хорсун - хоодуот хардыылаах, үлэһит - үтүө дьоннордоох, ааспыт үйэҕэ дохсуннук ааттарын ааттаппыт бириг дойдутаахтарбыт сырдык ааттарын ханна да өрө тутан, биһиги бүгүһүн күһнэ кэрэхсэтэ сылдьар ғына үлэлиэхтээхпит, олоруохтаахпыт.

Ол инниттэн бары, кыратыттан кырдыаҕаһыгар тийэ, чулуу дьоммут олохторун билии - үөрэтии, кинилэр айбыт үлэлэрин, хорсун быһыыларын кэнэбээки көлүөнэҕэ үйэтити - биһиги ытык иэспит буоларын өйдүөхтээхпит.

Варвара МАКАРОВА,
Болтоно нэһилиэгин баһылыга.

— БЫРАМЫЫСЫЛАННАС —

Ньурбатаабы хайа байытар кэмбинээт – Саха сириҥ экэниэмикэтин тирэбэ

элэрээтэр сонно тута иһитиннэрийни салгыы тизрдэ
охсон, үлэ хаамылтын чөлүгэр түһэрэр. Билиэхэ
фабрика чопчу уонна биир тэнник үлэлиирин туһугар
барыта туһуланар.

– Салайар пулт управлениетын эпэрээтэрэ ханнык хаачыстыбалаах буолуохтаагый?

– Саамай сүрүнэ – эпигитинастэах, чизинэй буолуохтаах, эбээһинэһин үтүө суобастаахтык толоруохтаах, кини үлэ бырассыаһын хабыллар хаба ортотугар сылдыахтаах. Уонна, биллэн турар, үлэһиргэ бакалаах.

– 15 №-дээх фабрика диэн, дыз, хайдаһый?

— Бу Ньурбатаабы ХБК-ба бастагы эксперименниир-модульнай байытар фабрика, үлэтин кэмбинээт тэриллэ да илигинэ 1999 сыл атырдыах ыйын 12 күнүгэр саҕалаабыта. Баайдаах сиртэн хостоммут руданы манна бытарытара уонна сууйтара ытталлар. Биир караат кристаллы ылар туһугар соробор сууһунан туонна боруоданы бытарытыахха, сууйуохха наада.

— Накыыгга баахтанан үлэлзэччилэр хайдах олоороллоруй?

— Үлзийтгэргэ олохторугар уонна
сынньаланнарыгар бары усулуобуйалар
тэрилиннилэр. Икки этээстээх иккилии
киһи спорор хостордоох тупсабай дьизээр
тутулуннулар. Остолобуйу таһынан бэйэбит
эмиз астанан аһахпытын сөл, онуоха
хас биридди дьыба уотунан үлэлиир
билиитэнэн, халадьынныгынан,
микроволновай оҕобунан уонна
атын тэрилинэн хааччыллыбыт
куухуналаах. Остолобуйбутугар
бүлүүдэ эгэлгэтэ астанар. Танас
сугуйтарарга прачечнайдаахпыт
манна үлэбит уонна утуйар
танаспытын туттарабыт, оттон
баахтаба үлэли иккэлээхпитинэ,
ыраас танаһы ылабыт. Бөһүөлэккэ
сынньанарга усулуобуйа барыта
баар.

— Кэлэктиипкит туһунан тугу этиэххиний?

— Олус иллээхлит. Аба саастаахтар эдэрдэргэ идэлэрин баһылылларыгар көх-нэм уопаллар. Уопуттаахтартан ыптахпытына, ким дабаны астаабат. Биһигибииртыынынананькыса энээхтик үлэлиибит. Салайааччыбыт ийэй Владимирович Карманов үнэн уустук да балаһыанньалар эр баһаарыллаллар. Кэлэктииппит ил дэгиттэр баһылаабыт уонна рдаах дьон түмсүбүт дьыннээх анда буолар. Үлэлири таһынан ыанары эмиэ сатыыбыт, төрөөбүтү өри, бырааһынныкытары бары бииргэ, өөхтүк ылабыт. Олус ыгыктыыр, тэр таһымнаах дьонум ортогугар иирбиттэн астынабын. Кинилэр перүнэн үгүскэ үөрэнним. Бедөн, иллээх хампаанньаба үлэлиирбинэн уттабын.

– Быйыл Ньурбатаабы ХБК 20 сыллаах үбүлүүнү бэпизтиигит. Кэлэктипкэр тугу баҕарыан этэй?

– Хас биирдiiбитгэр кэмбинзэт – кеннерү үлэ эрэ буолбатах, бу талтыыр быт, иккис дьиз кэргэммит. Үлэбитигэр бары ун уурабыт, уолсай түмүк иһин долгуйабыт. иппит бары туруоруллубут былааннары үлээхтик олоххо киллэрэригэр, оттон эрбит дьиз кэргэттэригэр дьолу-соргуну буһ!

Биспырвалка: НХБК үлэтин Нэжыгын рудалаах сиригэр ыгытар: "Ньурбатаабы" уонна "Ботубуйатаабы" карьердарга, ону тэнэ бытархай баайдаах сирдэргэ. НХБК – Саха сирин бүтүтүүнүн экзанизмикэтин тирэбэ. Кэмбинээт бэйэтин үлэтигэр олохтоох каадырдары түмэр, нэһилиэнньэни оробуочай мисстэлэринэн хааччыйар.

Ньюрбатзаагы ХБК сүүрүн офиаа Мииринэйгэ баар, отгон баайдаах сүрдэрэ уонна итилэри туһаба таһаарар тэрилтэлэр Накыйын баахта бөһүөлэгийн чугаһыгар, Ньюрба куоратыттан хотугулуу-арбаа 200 км уонна Мииринэй куораттан хотугулуу-илин 320 км тэҥиһи бааллар. Накыйын бөһүөлэгэ 2000 сыллаахха Накыйынаагы кимберлиттээх баайдаах сир баһылааһынна анаан төрүтүтэммитэ.

Мария БУЗУНОВА,
"АЛРОСА" АК (ПАО) пресс-сулгууспата.

Мария БУЗУНОВА.

"АПРОСА" АК (ПАО) пресс-сулууспата.

Ньурбатаабы хайа-байытар кэмбинээт – АЛРОСА эдэр кэмбинээттэриттэн биирдэстэрэ. Быйыл тэрилтэ 20 сылын бэлиэтиир. Бэйэтин үбүлүөйүн кэлэктиип үлэбэ ситиһиилэринэн киэн тутта көрсөр. Алмаасчыттар хайдах үлэлииллэрин уонна олороллорун туһунан 15 №-дээх байытар фабрика салайар пультун эпэрээтэрэ Александр Федоровтыын интервьюга аабын.

– Александр, бэйгэ уонна идэн туһунан кэпсээ эрэ. Хайдах үлэлигин?

– Мин Ньурбатаабы ХБК-ба 1999 сыллааха кэлбитим. 15 №-дээх фабрикаба тэрили ерөмүөннүүр силиэсэринэн киирбитим. Бастаан үөрэтэр-курсовой кэмбинээккэ үөрэммитим. Биһиги фабрикабыт – сезонунан үлэтиир, манна сайын "Ньурбатаабы" уонна "Ботубуйатаабы" туруупкалар кумахтарын ылгытыллар, оттон кылын ерөмүөн үлэтэ ыгтыллар. Онон кылын силиэсэрдиибин, оттон сайын салайар пультка эпэрээтэрдиибин. Бу олус эппизтээх үлэ.

– Кэлэктиипкитигэр олохтоох каадырдар төһө элбэхтэрий?

– Тэрилтэбит сүүн соругуна олохтоох дьону үлэсэ ылыы буолар. “Олохтоох каадырдары – бырамыысыланска” бырагырааманан үлэсэ кирибиттэр элбэхтэр, кинилэр кэмбинээт араас салааларыгар үлэлииллэр. Билиэхэ наставынныктааһын олус сайдан турар. Сага кэлбиттэри манна миэстэтигэр анал үөрэх бырагыраамаларынан үөрэтэллэр.

Мин Нюурба улууһугар күн сирин көрбүт уонна улааппыт буолан, "олдохтоох каадыр" дигэн категорияда кириэбин. Тэрилтэбит производствога уопута суох дьонно үлэлииргэ кыагы биэрэр. Манна үлэ үөрүйэхтэригэр үөрэтэллэр. Мин дын практикада олдох уопута суох кэлбитим. Дыңкэ, анал үрдүк үөрэхтэхпин.

- Үлэбитигэр саамай уустук тугуй?
- Саамай уустуга – баахтанан үлэрэлэйн хэсэг.

— Сааммайгустуга — баахтанан үлэлзэгийн хастыг эмэ нэдийлэни бийа дьизбиттэн-уоллуттан тэлэйзэбит. Биһизэ дьон 86 бырыһыан баахтанан үлэлээр уонна үлэ манньк тэтимин, дьиз кэргэнттэн, оёотуттан-уруутуттан тэйиччи олорууну сорох дьон ыарыҕарат. Ол эрэри үлэбэ киират атын кыах суоҕар, бу биһизэ соботох абыраллаах ньымабыт. Манна үлэлээри сөлкө талбыллын кэм-кэрдии көрдөрдө. Билигин дьиз кэргэним үл-харчы өттүнэн кыпчыттарбат. Мин үлэм туруктаах буолууну хаачыйар. АЛРОСА мэхтиэлиир үлэ усулусбуйата, ону тэнэ социальнай чөл-чэтиилэрэ сарсынны кэмнэ эрэли сагаллар.

— Оттон ханнык соціальной чэлчэтинлэр көрүллэллэрий?

— Социальной бэлэитикэ үрдүк таһымнаах каадырдары сүтэрбэти таһынан, дьонно хамнас аахсары сэргэ кэмчилиир кыабы биэрэр курдук оноһуллубут. Кэлэктиибинэй дуогабарга олобуран, киһи олорор сириттэн үлэбэ барар уонна төттөрү айанын төлөбүрүн ороскуота толуйуулар. Ону тэнэ оболоннобуна, үлэникэ матырыйаалынай өмө оноһуулар, оттон өбө көрөн олорор кэмизгэр лэһииттэр ыйдаабы төлөбүр ыһахтарын сөп, амтаанньа доруобуйа харыстабылын эйгэтигэр маас социальнай мэктиэлэһиннэри хааччыйар.

Хас биирдii үлэнхт үлэ кэмигэр дэнтэн-оһолтон страхөөкаланар. Оёолорбут чэбдигирдэр лаабырдарга лутевканын сынньаналлар. Үс уонна онтон элбэх оёолсох үлэнхиттэр оскуола иннинээбд үөрэх тэрилтэтэигэр өнөнү төлөөхүнэ 50 % чэлчэтиинэ туһаналлар.

— Хампаанньаба "Аргыс" дигэн үлэлииргэ-опорорго үөрүйэби биэрэр бырагыраама үлэли манньк бырайыактар туох туһалаахтарый дии саныгынын?

— Билигин бу бырайыак үөһэ

Муунаҕа үлэтиир. Маны биһиги кэмбинээптигэр киллэрэр баҕалаахтар. Бу бырайыак Саха сириг улуустарыттан сана үлэли кэлбит киһи сана дуоһунаһыгар уонна күннээби олоҕор-дьаһаҕар түргэнник үөрэнэригэр көмөлөһөр. Сана үлэҕэ тахсыы киһи олоҕор, ис туругар уларыттылары таһаарар. Эрэсимминэн үлэлиир эбийиэктэргэ үлэлииргэ, өссө симизинэн үлэлииргэ тута үөрэнэ охсубаккын, "Арҕыс" үлэһит сана кэлэктиипкэ түргэнник киирээригэр көмөлөһөр, саамай ыарахан кэмигэр маннькы өйүүр наадалаах. Мин барытын түргэнник ылынабын, ол иһин тургутууну чэлгэчтик ааспытым. Билигин олохтоох каадырдары кэтээн көрдөхпүнэ, сорохтор сана усулуобуйаҕа бытааннык үөрэмэллэр. Үлэттэн кинилэр чабылбаттар, үлэлиир кыахтаахтар, ол эрэри тута кэлсэтэн-ипсэтэн илэттэр. Биричиинэтэ — наар төрөөбүт эрэ тылынан сакара үөрэнэн хаалбыттар.

– Эн тугу үлээлийгин?

– Салайы управлениетын эпэрээтэрин пультагар бэйэлэрин хайыы-үйэ үлэбэ үчүгэйдик көрдөрбүт дьону ыпаллар – эппизинэстээби, болгомтообоу бииргэ үлэһиир дьонун кытта уопсай тылы булар киһини. Үлэбин олус сөбүлүүбүн, тобо диэтэххэ, саамай хабыллар хаба ортогугар сыгдыабын, контуруоллуугун. Манна симизнэ 12 чааһын устата олох бөлөм сыгдыахтааххын, Фабрикада тобус киһи эһинэн үлэһиир. Бу машинистар, аппаратчиктар, тизйэр пуун үлэһиттэрэ. Кинилэр үлэлэрин салайыы пультаун эпэрээтэрэ кэтээн көрөр. Быһата, бу үлэһит быыстала суох үлэһии турар онорон таһаарыы “хараба” уонна “култааба”. Киниэхэ онорон таһаарыы бары салааларыттан иһитиннэрии түмүллэр, Экранна үлэ хаамыта тута барыта көстө турар. Туох эмэ табыллыбатаһына, быһаарыы эбэтэр нуорматтан ханнык баҕарар туорааһыны көрөөт.

— КЭПСИЭХИИН БАҒАРАБЫН —

СЫРДЫК КҮҮС СЫДЬААЙЫТЫНАН

педучилищега үерэнэ кириэн, 1975 сыллааха оро саадын иитээччигэ идэлээх бүтэрбитэ. Үлэтин Чурапчы сэлээннэтин 1 №-дээх оро саадыгар иитээччинэн сабалаабыта. 25 иитиллээччилээх орто бөлөхкө үлэлээбитэ. Кинилиин иитээччинэн Варвара Фа-Ин-Фо, ньээнкэнэн Степанида Ноговицына, муусукаалынай салайааччынан Зинаида Захарова, поварынан Зоя Прокопьева, техулаһитинэн Наталья Хонтонова сылдыбытара. Улуус киинин „Улыбка“, „Кэскил“, „Туллукчаан“ оро саадыгар үлэлээбитэ. Оччолорго улуустаагы үерэх салалтатын начаалынньыгынан Диана Ефимова үлэлиирэ. Бу үлэтигэн ыарыттар буолан тохтообута.

Баспытааталлыыр үлэтигэр төннүүн ис сүрээттэн баҕара даҕаны, доруобуйата көнүллээбит этэ. Көннөрүнээри, элбэхтик хамсана, сүүрэрэ. Биридэ күһүннү харана, тымныы кизэ балыһа алааһыгар таннары сүүрэн кириэн баран, ыарыта тийгигирэн охтон түспүтэ. Хата, кэтэхтэн үерэни оркулатын дириэктэрэ Николай Иванович Дьячковскай түбэһэ кэлэн „Сухал көмөнү“ ыһыран балыһага киллэрбитэ.

Үерэх министристибэтигэр кириэн үлэлииргэ көрдөһө, ыйыталаһа сырыттабына, биер кабинэка бөдөн баҕайы нуучча дьахтара соһуйбуту: „Танека, это ты“, — диэн сана аллайытыгар өйдөөн көрбүтэ — Бүлүүтээҕи баспытаатала Галина Протопопова (кэлин Федорова), министристибэ оркулаҕа кириэн ииннээҕи саастаах ороору кытары үлэлээһиниҥ отделын салайааччытынан үлэлиир эбит. Татьяна соһуйан бөтө

бэрдэрбит, уйадыбыт. Баспытаатала: „Хайа, эмчит буоллун дуо?“, — диэн ыйытты. Ити Татьяна Дьокуускайга самолетунан көтөрүгэр баспытааталын илиитин (арааһа тыһырабын кырааскатын буолуо диер) көрөн, „Эн илиин ыалдьар эбит, мин эмтиэбим“, — диэбитин өйдөөн ыйытты. Абатыгар оро сылдьан эмиз эмчит буолуом диер эбит. Дьокуускайга үерэнэ сырыттабына, 91 саастаах абатын мессуэнэ илэ көстөн соһуллут. „Аҕа, мизэх көстүмэ. Куттанабын“, — диэн ааттаспыт, өлөөрү гыннаҕа диэн куттаммыт. Галина Гаврильевна: „Урукку үлэбэр төннөргөр хаттаан аттестацияны барыаххын наада, улахан уустуктары көрсүөн, атын суолу тобул“, — диэн, элбэх ыйыктаах, туһалаах субалары биэрбит.

Итинтэн сизэттэрэн, өйө-санаата уларытан, „Истибэттэр уопастыбаларыгар“ үлэбэ кирибит. 1990—1995 сылларга бу уопастыба Чурапчытаагы салаатыгар бэрэссэдээтэллээбитэ. Бастын үлэлээх тэрилтэ буоларын ситиспитэ, өрөспүүбүлүкэтээҕи сэмнээр буолбута, быыстапкалар тэриллэбиттэрэ. Бу сылларга Чурапчыга бүлүүттэн төртүттээхтэр түмсүүлэрин тэрийбитэ. Элбэх көрсүүлэри, араас дьаһаллары тэрийэн ыйыттытара.

Бэйэтин өтөкөрөр, эмтиир дьобурун 16 саастааҕыттан сэрэйэр, билэр буолбута. Ону дьонно кэпсэтээҕинэ, дьаахханар, куттанар эбиттэр. Ыалбыт Сережа Кычкин диэн уоллара таттаран ыалдьара. Оркулаҕа биергэ сылдьан ыарыйдабына, бастагы көмөнү онороро. Петя Уаров диэн уол лесовоз массыына эргииригэр түбэһэн оһолломмутугар тыын киллэрбитэ, көмөлөспүтэ. Хайдах эрэ мэлдьи ким эрэ ыһыарын, кучуйарын курдук турукка кириэр буолбут. Чурапчыга норуот эмчитэ Ирина Афанасьева (Мэнэ-Ханалас, Лоомтука) тааттаттан кэлэн иһэн бибилиэтиэккэ көрсүһүү

онорбутугар тийбит. Онно „Биһиги улууспутугар эмчиттэр бааллар дуо?“, — диэн туоһуласпыттарыгар чопчу Татьянаны ыйан баран: „Бу сылдыар“, — диэбит. Эмчит Мэнэ Ханаласка ыһыран илдьэн хоннорон, элбэҕи кэпсэтэн, субэлээн ыйытты. Икхистээн тийэн элбэхкэ үерэнэн, эмчит буоларга уһуйуллан кэлбит. Кэлээҕи оҕону эмтээн боруобаланан көрбүт. Хаста да хатылаан кэпсэтэн истэҕин аайы, уола улам-улам кэлээҕидээҕинэ симэлийэн, ый иһинэн олох чуолкайдык сангарар буолбут.

Эмтээбит дьонно туһаналларын көрө-билэ сылдьан бэйэтигэр эрэлэ күүһүрэн, ыһа кэнээн барбыт. Тыл күүһүнэн, тыһынарынан, илиитин иминэн массаастаан, о. д. а. ньымаларынан эмтиир. Илиитин иминэн эмтииргэр эмтэнээччини ыарытыннарбат. Киһи ыалдьар сирэ дьырыгыыр (вибрациялыыр). Ону массаастырыгар илиитэ сылыгар, өңө уларытар. Эмтээһиннэринэн туһаммыт элбэх киһи махтаһын, билиниитин ылла.

1975 сыллааха Чурапчы Сыллар Лукин Алексей Дмитриевичка көргөн тахсыбыта. 3 оһолломмуттара, 11 сизэнээх, 1 хос сизэнээх.

Татьяна Дмитриевна „Өй-санаа — ис турук бөдөргөөһүнүгэр“, „Айыы үерэбин былыргы ньымаларын тутуһу“, „Норуот эмтиир ньымаларын „Доруобуйа“ национальнай бырайыагы олоххо киллэриигэ туһаны“, диэн ааптарыскай бырайыактардаах. Итилэринэн өрөспүүбүлүкэ араас улуустарыгар сылдьан сырдатар-өйдөтөр, ыраастанар үлэни ыһтар.

Билинни уустук, кириилээх-тахсылаах кэмгэ дьонно-норуотта чэгиэн-чэбдик, чөл, нус-хас олохтоох буолууларыгар туруулаһар норуот эмчитэ Татьяна Дмитриевна Лукинаҕа бу чакчы олус улахан суолталаах сырдык айанын суола көнө, үлэтэ ситиһиллээх буоларыгар баҕарыабын.

Алексей СЛЕПЦОВ.

— СУБЭЛЭР —

Дьэдьэн арасаадатын сизэмэттэн хайдах үүннэрэбит?

Саас чугаһаан эрэрэ биллэр. Маҕаһыыннарга үүнээйи сизэмэлэрэ, арасаадаҕа аналлаах хара буор, даачаҕа аналлаах араас тэриллэр атыыга тахсыбыттар. Кэрэ аҥаардар олунньу ыйтан сабалаан, оҕурсу, помидор, баклажан, бизэрэс уо.д.а. арасаадаларын олордон сабалаатылар.

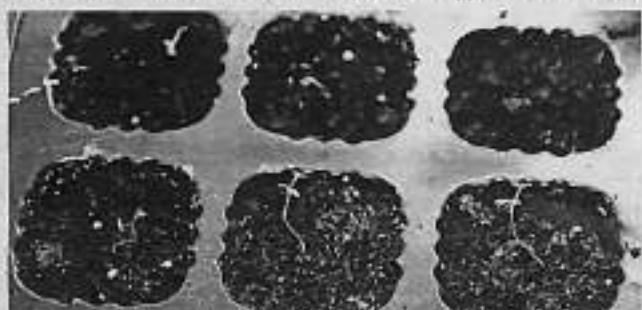
Бу ыйга клубника, дьэдьэн арасаадаларын эмиз олордуюхха сеп. Дьэдьэни сизэмэттэн үүннэрэр түбүктээҕин да иһин үгүс дьэз хаһаайката сөбүлээн үүннэрэр. Манан сизэттэрэн, күндү ааҕааччыларга дьэдьэн арасаадатын көрүү-истиһи туһунан оҕуруот үүннэрээччилэр субэлэрин таһаарабын.

Дьэдьэн арасаадатын олордор буор сымнаһас, ууну өтүтэр, үөһэ суох буолуохтаах. Сизэмэни арасаада буоругар сэрэнэн тарҕатыан иһинэ надизлэ устата сииктээх танаска суулаан халадыынньыкка угабын. Эбэтэр сизэмэ тахсарыгар сааскы айылҕаҕа майгынныыр усулусуйаны тэрийэбин. Дьэдьэн сизэмэтин халпахтаах, аллара өтүтэр үүттээх пластикай контейнерга олордор

ордук. Аан бастаан, иһити толорбот буору кутабын (буор үрдүгэр 2-2,5 см. халыннаах хаар кутуллар), онтон сиигитэбин. Ол кэнниттэн тэнник сизэмэни ыйабын. Көмлөккө эрэ үрдүгэр хаар кутабын. Контейнеры халпахтаан баран икки надизлэ устата халадыынньыкка угабын. Онно хаар сыһаа уулан, сизэмэни кытары почваҕа барара сааскы айылҕа усулусуйатыгар майгынныыр. Икки надизлэ ааспытын кэнниттэн, контейнеры күн үчүгэйдик көрөр сиригэр уурабын. Халпахын аспахкын, уу куллаккын (ирбит хаар сиигэ тийиэктээх). Эбии сырдатан, анал лаампалары холбуур субэлэнэр.

10-15 күнүнэн сизэмэттэн бастагы үүнээйилэр быһахтара Дьэдьэн сорох көрүннэригэр (сорт) үүнээйитэ ый буолан баран тахсар. Тахсыы баар буолуобуттан иһит халпахын кэм буола-буола аһабыт эбэтэр үүттүөххүтүн сеп. Түргэниик сиигэ көппөтүн туһугар эмискэ уонна букатын аһар көнүллэммит. Сиик таһымын кэтиргэ халпахтаах курдаттыы көстөр пластикай контейнерга сизэмэни ыйыы таһыгастаах. Иһит халпахы кыратык көпөһүннэммит буоллабына үчүгэй. Онтон халпахха наар конденсаттан таммах үөскээри гыммыт буоллабына, почва аһара сииктээх, оччоҕо арасааданы салгылатар наада. Халпах кураанах буоллабына, уу кутар биризмэтэ кэлбит. Дьэдьэннэ уу сэрэнэн кутуллар: контейнер истиэнэлэринэн таммабынан уу кутабыт эбэтэр опрыскивателинэн ыстарабыт, эбэтэр медицинскэй испириһинэн кутабыт.

Сизэмэттэн үүммүт үүнээйи тахсыбыта 3-4 күн

буолбут буоллабына, халпахы букатын аһааха сеп. Онтон 2-3 дьыннээх сибирдэх үүммүтүн кэннэ дьэдьэн арасаадатын сэрэнэн тус-туһунан кыра ыстакааннарга көһөрөбүт. Көһөрөгүтүгэр сиилис үөһэ барар ғына бүх тутуллуо суохтаах. Үүнээйини эрдэтээбитин курдук үрдүктээх ғына буорга көмөбүн. Сана иһиккэ үөрэммитин кэннэ сибирдээҕэр диэри буор кутан бизэрэбин. Дьэдьэн арасаадатын уһун умнаһа көмүллэн, эбии сиилестэри бизэрэр.

Көһөрбүккүтүн кэннэ сиигин таһымын куруутун көрө-истэ сылдыахтааххын. Аһаҕас буорга таһаарыаххар диэри халбаннаабат сылаас температураҕа таһырдыа эбэтэр балконтта таһааран арасааданы үөртэр субэлэнэр.

Ааҕааччыларга ситиһиһилэри уонна өлгөм үүнүүнү баҕарабыт.

Марфа ПЕТРОВА.

ЭБЭРДЭЛИИБИТ!

Талтыыр, ытыктыыр
ийлээх арабытын, күндү-
мааны эбэлээх элэбитин.
Хатылы нэһилиэтин
олохтоохторун **Мария**
Петровна уонна Николай
Иванович ИУСТИНОВТАРЫ
орто дыйдуга ытык
аналытын сирдээхтик
толорон, аал уоту
оттуунан, иэримэ дьэни
тэринэн, саха дьолун ыала
аатыран олохтоохтук 50
сылынан – Кыһыл көмүс
сыбаайбабытынан итиитик-

истиһник эбэрдэлиибит! Эһиги олоххо тардыһыыгыт,
чизһинэй, ситиһилээх үлэбит, дьонго-сэргээ үтүө
сыһыантыгыт, кэрэ-сүрдүккэ дьулуһуугут биһизкэ холобур
буолар. Биһигини илтэн, улаатыннарар, ыал онортоон,
олохпут суолун буларбыктыгыгар истин махталбытын
тиэрдэбит.

Күндү дьоммут, элбэх сизин, хос сизин миннигэс сытын
билэн, биһизкэ өссө да күүс-көмө буолан, олох ораулар үөлүгэр
үөрэ-көтө сылдьаргытыттан үөрэбит. Сүүс-сүүскүтүттэн
виһенсөн, өйдөһөн, өссө да ар сылларга дьолун-мааны ыал
аатын сүгэн, оболоруут, сизинэргит талталларыгар
уауттанан, дьоллоохтук, ньыр-бааччы олохтун! Чөл туругу,
эдэрбичи эрчими, этэннэ буолууну! Эһиги дьэбит өрүүтүн
баай буоллун дьолунан, баай буоллун үөрүүнэ!

Эбэрдэни кытта Чурапчыттан,
Хатылыттан оболоруут, сизинэргит, хос
сизинэргит.

БИЛЭРИИ/ОБЪЯВЛЕНИЕ

Ытыктабыллаах Чурапчы улуунун олохтоохторо уонна
ыалдьыттары!

Олунньу 12 күнүгэр күнүс 14ч. уонна олунньу 13 күнүгэр
сарсыарда 10 ч. Чурапчы нэһилиэгин "Утум" Айыы кыһатыгар
"Сырдыкка күүс сыдааһыытынан – Айыы сиэринэн олох
тыһыныпта" диэн ааптарыскай бырайыактаах Татьяна
Дмитриевна Лукина тэрийэр сэминээр-практикумугар ыгырабыт!

Кыттыыны ыалаллар:

Чурапчы улууттан (Мындабаайы, Дирин, Чурапчы);
Таатта (Баайаба, Уолба, Ытык Күөл);
Мэнтэ Ханаластан (Алларба Бэстээх);
Уус Алдантан (Курбунах, Оксеровка, Борофон);
Бүлүүттэн (Бүлүү куората, Тосу, Бетун);
Үһүс Бүлүүттэн (Боотула, Кырыкый);
Ньурбаттан (Ньурба куората, Чукаар).

ЗАЙМ
ДОВЕРИТЕЛЬНЫЙ

0,33%
в день

БЕЗ ПОРУЧИТЕЛЕЙ.
РАСМОТРЕНИЕ
ЗАЯВКИ ДО 30 МИНУТ.

с. Чурапча | ул. ЛЕНИНА, 51
8 (4115) 14-24-11, 8 (964) 117-41-20 | здание Сбербанка

Денежный
поток

УСЛОВИЯ ЗАЙМА: ПРОЦЕНТНАЯ СТАВКА 0,33% В ДЕНЬ (120,45% ГОДОВЫХ), КОМПЕКС ЗА ВЫДАЧУ 5% ОТ СУММЫ
ВЫДАЧИ, СУММА ЗАЙМА ОТ 15 000 - 50 000 РУБЛЕЙ, СРОК 1 - 12 МЕСЯЦЕВ, ЗАЕМ ПРЕДОСТАВЛЯЕТСЯ В РОССИЙСКОЙ
РУБЛЕ, ПЛАТЕНИ ЗАЕМЩИКА ПО ДОГОВОРУ: ЕЖЕМЕСЯЧНО ОВЛАЧИВАЕТСЯ СУММА ЗАЙМА РАВНЫМИ ЧАСТЯМИ,
СУММА НАЧИСЛЕННЫХ ПРОЦЕНТОВ НА ОСТАТОК ЗАДОЛЖЕННОСТИ, ТРЕБОВАНИЕ ЗАЕМЩИКАМ - ВОЗРАСТ ОТ 21 ДО 71
ЛЕТ, ПОДПИСАНИЕ ПАСПОРТА, ОБЛАДАНИЕ ЗАЕМЩИКА ЗАЕМНЫМИ СРЕДСТВАМИ, ВОЗРАСТ ПРОСРОЧКИ ПРОЦЕНТЫ
НА СУММУ ДОЛГА НАЧИНАЕТСЯ, ШТРАФ ЗА НЕИСПОЛНЕНИЕ ОБЯЗАТЕЛЬНОСТИ 20% ГОДОВЫХ ОТ СУММЫ ПРОСРОЧНОЙ
ЗАДОЛЖЕННОСТИ, ОБЯЗАТЕЛЬСТВО С ОГРАНИЧЕННОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ ЗАКРЕДИТОРА, КОМПАНИЯ "ДЕНЕЖНЫЙ
ПОТОК", 677099, г. Якутия, ул. ДЗЕРЖИНСКОГО Д.11, ПОМЕЩЕНИЕ 4, БЕРИ 1131447013399, ИНН/КПП
1405272065/14051901, СВИДЕТЕЛЬСТВО ОБ АННОНСИРОВАНИИ И РЕГИСТРАЦИИ №031393096040292, РЕКЛАМА.

Дькуускай куорат олохтооҕо, бырааппыт, табаарыспыт,
оһохтук идэлээх

СОБАКИН Константин Павлович

соһумардык олохтон туораабытынан, кэргэнигэр, оболоруугар,
чугас аймахтарыгар дириг кутурбаммытын тиэрдэбит.

Смирниковтар, Наумовтар, Поталовтар, Мишкиннар.

Кылаабынай эрдээктэр - Л.В. ГОРОХОВА.
Кылаабынай эрдээктэри солбуйааччы - Е.Г. МАКАРИНСКАЯ.
Эппизитим сэмэртээр, сурук отдела - А. Н. ЗАХАРОВА.
Экзанимика, тьа хаһаайыстыбатын отдела - А.М. СЛЕПЦОВ
Кэрэспэрдиһинэр - С.А. ЖЕНДРИНСКЭЙ, М.В. ПЕТРОВА
Тыһааччы - Л.К. ПОПОВА.
Бэһээттээчи - Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.

Тэрийэн таһаарааччылар: СР
Правительствата, Чурапчы улуутун
"Сана олох" редакция-издательскай
холбоһук автономнай уурунэниэ.
Российскай Федерация Россияналар
СР уурунэниэһигэр 2012 с. кулун тутар
15 күнүгэр регистрацыйаһыт нүөмэрэ
- ПИ №ТУ14-0238.

Редакция, издатель
аадырыһа: 678670, Чурапчы
сал. Карл Маркс уул. 26 "а".
Телефоннарыбыт: редактор
- 41-332, отделлар - 41-265,
41-358. E-mail: sanaoloh@
mail.ru, сайт: sanaoloh.ru,
Instagram: @sanaoloh

Бэһээттээх санааһыт: № 10 (11666)
Кээмэй: 1,5 бэч. лавка
Ахсааны 1200. Хаһыат сыанаһа: 15

Аһаар суруу аһаар санаа редактор
показательскай аһаар аһаар аһаар
бэһээттээх суруу аһаар аһаар аһаар
аһаар аһаар аһаар аһаар аһаар аһаар
аһаар аһаар аһаар аһаар аһаар аһаар

Хаһыат бэһээттээх бэһээттээх графика: 16 ч 00 м. Бэһээттээх бэһээттээх: 16 ч 00 м. "Сана олох" редакция-издательскай холбоһукка 10.02.2020 с. офсетка бэһээттээх.
Типография аадырыһа: 678670, Чурапчы сал., Карл Маркс уул., 26 "а". Индекс: Р0008. Хаһыат идэлээх аһаар: олутуруннуука уонна бэһээттээх таһаар.

— ОБОЛОРБУТ СУРУЙАЛЛАР —

Элбэххэ үөрэнэн кэллибит

Биһиги тохсунньу 28-31 күннэригэр Обнинск куоратка Саха сириттэн 4 оҕо буолан
"Содружество" Арассыйатаабы бэстибээлгэ ситиһилээхтик кыттан кэллибит. Мугудайтан
2-с кылаас үөрэнээччигэ Вероника Скрябина (сал. С.Е. Скрябина), 3-с кылаас үөрэнээччигэ
Дьулуустаан Скрябин, Ытык Күөлтэн 6-с кылаас үөрэнээччигэ Слава Платонов (сал. А. Н.
Захарова) уонна Бэрэттэн 4-с кылаас үөрэнээччигэ Андрей Михайлов (сал. Р.Н. Коркина).

Арассыйа араас регионуттан 60 хамаанда, 400-тэн тахса оҕо ыныры туган кэлбит. Онно 16
сиэсийэнэн араас, бэйэбит чиничийэр үлэбит туһунан кэпсэтибит. В. Скрябина, Д. Скрябин,
С. Платонов бастагы миэстэни ыллылар. Оттон мин иккис миэстэбэ тигистим, лауреат буолары
ситистибит.

"Эта – удивительная планета Земля" диэн дьэбэ бэлэмнэнэн кэлбит соруудаха биһиги
хамаанда бастагы миэстэ буоллубут. Итини таһынан араас тэрээһиннэргэ көхтөөхтүк кыттан
эмиз бириистээх миэстэбэ тигистибит. Маастар - кылаастар, олимпиада, остуол оонньуулар,
композитор Григорий Гладков кытта көрсүүнүү о.д.а. тэрээһиннэр сэргэхтик буолбуттара.

Дьикти, кэрэ көстүүлээх "Яхонты Таруса" парк-отельга үс хонон, үрдүк таһымнаах бэстибээлгэ
кыттан, оболору кытта билсэн, наһаа элбэҕи билэн-көрөн, сайдан кэллибит. Бэстибээлгэ
кыттарбытыгар көмөлөспүт, өйөөбүт төрөппүттэрбитигэр, учууталларбытыгар истин
махталбытын тиэрдэбит.

Андрей МИХАЙЛОВ,

Бэрэ алын сүһүөх оскуола-саадын үөрэнээччигэ.

Муниципальное образование «Чурапчинский улус (район)»
Республики Саха (Якутия)

ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 25

от 13 февраля 2020 г.

с. Чурапча

Об утверждении торговых надбавок на социально значимые продовольственные
товары, на территории МО «Чурапчинский улус (район)» РС(Я)

В соответствии с постановлением Правительства Российской Федерации от 07.03.1995 года
№ 239 «О мерах по упорядочению государственного регулирования цен (тарифов)», Законом
Республики Саха (Якутия) от 15.06.2005 года 246-3 № 499-III «О наделении органов местного
самоуправления муниципальных районов и городских округов Республики Саха (Якутия)
отдельными государственными полномочиями по государственному регулированию цен
(тарифов)», постановлением Правительства Российской Федерации № 530 от 2015 года «Об
утверждении предельно допустимых розничных цен на отдельные виды социально значимых
продовольственных товаров первой необходимости, перечня отдельных видов социально
значимых продовольственных товаров первой необходимости, в отношении которых могут
устанавливаться предельно допустимые розничные цены, и перечня отдельных видов социально
значимых продовольственных товаров, за приобретение определенного количества которых
хозяйственному субъекту, осуществляющему торговую деятельность, не допускается выплата
вознаграждения» и в целях стабилизации ситуации с уровнем розничных цен на основные
продукты питания с учетом территориальных особенностей и традиционного рациона питания
населения МО «Чурапчинский улус (район)» РС(Я), постановляю:

1. Утвердить на территории муниципального образования Чурапчинский улус (район)
Республики Саха (Якутия) перечень социально значимых продовольственных товаров, на
которые устанавливаются предельные размеры розничных торговых надбавок, согласно
приложению № 1 к настоящему постановлению.

2. Утвердить на территории муниципального образования Чурапчинский улус (район)
Республики Саха (Якутия) предельные размеры торговых надбавок на социально значимые
продовольственные товары, согласно утвержденного перечня, которые распространяются на
все хозяйствующие субъекты торговли, независимо от их организационно-правовой формы и
ведомственной принадлежности, в том числе на индивидуальных предпринимателей, согласно
приложению № 2 к настоящему постановлению.

3. Предельный размер розничной торговой надбавки применяется к закупочным ценам на
социально значимых продовольственных товаров. В состав торговых надбавок включены все
необходимые затраты, в том числе транспортные расходы. Включение дополнительных затрат
при расчете розничных цен недопустимо.

4. Настоящее постановление вступает в силу со дня опубликования.

5. Опубликовать настоящее постановление в АУ РИО «Сана олох» и разместить на
официальном сайте муниципального образования «Чурапчинский улус (район)».

6. Считать утратившим силу постановление МО «Чурапчинский улус (район)» РС(Я) № 17 от
30.01.2019 года.

7. Контроль за исполнением настоящего постановления возложить на заместителя главы
по экономике и инновациям МО «Чурапчинский улус (район)» РС(Я) Егорова А.Г.

Глава МО А.Т. Ноговицын.